

Píše Kateřina Smyčková

(E*forum, 02. 05. 2018)

Mnozí literární historikové, jejichž specializací je starší česká literatura, by zřejmě znejistěli, kdyby měli do svého oboru zařadit jména jako Johann Georg Franz Braun, Christoph Hecyrus či David Crinitus. Rovněž by asi měli terminologické výhrady vůči označení „staročeský“ pro období 13. – 18. století. A patrně by vyslovili důraznou pochybnost, zda „slovník českých autorů duchovních písní“ není pro jedince příliš velkým úkolem. Dlouho očekávanému dílu **Jana Kouby**, jež vydal na sklonku roku 2017 Kabinet hudební historie Etnologického ústavu AV ČR, však nelze vytknout ani zanedbání důležitých pramenů či literatury, ani zvolený metodologický přístup či nedokonalou argumentaci. **Slovník staročeských hymnografů (13. – 18. století)** je naopak přesvědčivým dokladem toho, že muzikologie může být pro literární historii inspirativní nejen jako „pomocná věda“, ale také způsobem kladení otázek či zdůrazněním teritoriálního přístupu k pramenům na úkor přístupu jazykového.

Slovníky všeho druhu nejsou v dnešní literární ani hudební vědě vzácností, zpravidla však představují buď výsledek dlouholeté práce mnohočetného vědeckého týmu, nebo nově uspořádaná stručná excerpta ze sekundární literatury. *Slovník staročeských hymnografů* je sice dílem jediného autora, ale jeho rozsáhlá hesla jsou na sekundární literatuře založena jen zčásti – sám Kouba v úvodu píše, že u většiny hesel musel dosavadní kusé poznatky doplnit vlastním výzkumem pramenů (s. 6). Už letmé přečtení několika libovolných hesel dokládá, že oproti běžnému zvyku Koubův „slovník“ informace toliko neshrnuje, nýbrž podstatně rozšiřuje.

Koubova kniha nesměřuje pouze ke čtenářům z řad muzikologů, ale obohacuje též dějiny české literatury, dějiny německé a latinské literatury v českých zemích, případně církevní dějiny a další příbuzné obory. Ostatně interdisciplinarita hymnologie vyplývá ze samotné její podstaty – zkoumání duchovních písní nemůže opomenout ani jejich texty, ani jejich hudební stránku. Podle Kouby se českým hymnografům věnovali dosud více literární historikové, proto se ve svých heslech snaží vyvážit jejich poznatky hudebním hlediskem (s. 6); už toto východisko jej předurčilo k důkladnější práci s prameny, v jejichž dokonalém vytěžení je skutečným mistrem. S neobvyklou informační hutností je spojena i ctnost stručnosti – z poznatků, jež Kouba vtěsnil do 71 hesel jediného slovníku, by průměrný český vědec dokázal vyrobit přinejmenším 71 monografií.

Slovník staročeských hymnografů je neméně závažný z hlediska vymezení tématu – pro jeho autora je závazná nikoli hranice jazyková, nýbrž teritoriální, byť stanovená mírně anachronicky jako hranice dnešní České republiky; v heslech však najdeme i české

exulanty či „několik nezapomenutelných osobností česko-slovenských“ (s. 5; pro přesnost by bylo třeba doplnit ještě hranici náboženskou, neboť hesla se věnují pouze tvorbě křesťanské, nikoli židovské). Kouba tak bez rozdílu uvádí autory tvořící česky, německy i latinsky, ať už psali jedním z těchto jazyků, dvěma či všemi třemi. Bohemikální duchovní píseň se tím ukazuje jednak rozsáhlejší a mnohotvárnější, jednak s bohatšími vzájemnými vztahy, než tomu bývá při její redukci na českojazyčnou tvorbu.

Oproti obvyklému bohemistickému členění označuje Kouba 13. až 18. století souhrnně za „staročeské“ období. Nevychází z lingvistické terminologie, ale adjektivum „český“ chápe výhradně teritoriálně, „staročeský“ pak spíše ve smyslu „starého režimu“ literárního, náboženského i společenského. Podle Koubových vlastních slov není rok 1500, tedy nejčastější mezník mezi tzv. středověkem a raným novověkem, pro vývoj českého křesťanství a české hymnografie nejpodstatnější, důležitější předěl vidí až na přelomu 18. a 19. století v nástupu osvětlení a náboženské tolerance (s. 7-8). Tímto pojetím si však autor vymezil předmět bádání na šest staletí. A přesto dokázal se stejnou orientací v pramenech a odborným nadhledem pojednat jak o středověkém Domaslavovi, tak osvícenci Fryčajovi, o mohelnickém Němci Christeliovu i latinské tvorbě Tomáše Mitise, o Koniášovi i evangelických exulantech z Pirny. Kdo z dnešních literárních historiků by se odvážil napsat dílo takového rozpětí?

Koubova slovníková hesla mají obvyklou strukturu život - dílo - sekundární literatura, ale neobvykle dlouhý rozsah (celá kniha čítá přes 500 stran). Základních 71 jmen vybral Kouba jakožto nejdůležitější osobnosti české hymnografie (s. 5), v jednotlivých heslech je však skryt mnohem větší počet autorů i anonymních děl - dohledat je lze pouze s pomocí rejstříku. Pasáže o méně významných autorech, anonymních kancionálech či dalších hymnografických tématech tvoří svým rozsahem a informační hutností často jakási samostatná „skrytá“ hesla. Při včleňování dílčích témat do jednotlivých hesel vycházel Kouba z filiačních vazeb zpěvníků, z provenience tisků atp. Například u Johanna Brauna jsou uvedeny další německé kancionály vydané v Chebu; drobný zpěvníček Jana Svošovského je popsán u časově nejbližšího katolického nototisku - *Písní Jiříka Hlohovského*; anonymní kancionály z jezuitské tiskárny jsou zahrnuty v hesle *Fridrich Bridelius*, neboť Bridel po nějaký čas v této tiskárně působil, atp. Dalším typem „skrytých hesel“, vřazeným k 71 základním jménům podobným způsobem, jsou hesla obecná, tematická: čtenář tak ve *Slovníku staročeských hymnografů* nalezne i četné informace o bohoslužbě utrakvistů a luteránů, osvětlení, velikonočních hrách a mnohých jiných hymnografických tématech (upozorňuje na ně opět samostatný rejstřík).

Souvislost, na jejímž základě jsou k základním heslům přiřazena další jména a témata, není vždy jednoznačná, občas působí mírně vykonstruovaně. Středověká a raně novověká hymnografie, jejímiž základními rysy jsou anonymita, přejímání ze starších pramenů, jejich úpravy a kompilace, není jednoduchým materiálem pro biografický slovník. Pročteme-li pozorně *Slovník staročeských hymnografů*, zjistíme, že symbolický počet 71 jmen je výše zmiňovanými skrytými hesly značně znásoben a místo „slovníku“

je třeba spíše mluvit o „dějinách staročeské hymnografie“. Zavádějící název, snad z důvodu autorské skromnosti - to jediné lze Janu Koubovi vytknout; označení „slovník“ těžko ke knize přitáhne davy dychtivých čtenářů. Bylo by však škoda, kdyby *Slovník staročeských hymnografů* zapadl mezi řadou jiných příruček lexikografického typu, neboť je pro hudební a literární historii nesporným obohacím i výzvou.

Jan Kouba: *Slovník staročeských hymnografů (13. - 18. století)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR - Kabinet hudební historie, 2017, 522 s.

www.ipsl.cz